

PAWEŁ WŁODKOWIC

(ok. 1370–1436)

Bibl. Jap.

Paweł Włodkowic, z łac. *Paulus Vladimirus* (ur. ok. 1370, zm. 1436) pochodził z rodu Dołęgów. Urodził się w Brudzeniu, w ziemi dobrzyńskiej. Ponieważ w tym czasie Akademia Krakowska znajdowała się w upadku, jako młody człowiek udał się na studia uniwersyteckie w Pradze. W dokumentach praskiego Uniwersytetu występował jako kleryk pochodzący z diecezji płockiej. Ukończył na przeżywającym wówczas okres rozkwitu Uniwersytecie w Pradze wydział nauk podstawowych (*artes*) i w 1389 roku uzyskał stopień bakałarza, a w 1393 roku stopień mistrza (magistra) nauk wyzwolonych. Po zakończeniu studiów na wydziale filozoficznym studiował prawo, które ukończył, uzyskując w 1396 roku stopień bakałarza prawa kanonicznego (dekretów). Podczas studiów prawniczych wykładał w latach 1396–1397 na wydziale filozoficznym Uniwersytetu w Pradze. W 1398 roku powrócił do Polski, gdzie po wyświęceniu uzyskał godność scholastyka poznańskiego. Być może, wysokie urzędy kościelne otrzymał dzięki poparciu swojego uniwersyteckiego kolegi, a późniejszego biskupa poznańskiego, Andrzeja Łaskarza z Gostawic.

W 1403 lub 1404 roku, prawdopodobnie za radą biskupa krakowskiego Piotra Wysza, udał się Paweł na wyższe studia prawnicze na Uniwersytet w Padwie. Wysz studiował kiedyś na uniwersytecie padewskim, uzyskał tam stopień doktora i został nawet rektorem tego uniwersytetu. W Padwie studiował Paweł m.in. u Franciszka Zabarelli, późniejszego kardynała florenckiego. Nauki Zabarelli wywarły duży wpływ na młodego Włodkowica. Cenił Paweł swojego mistrza i często w swoich pracach i wystąpieniach soborowych cytował, tym chętniej że sam kardynał Zabarella prezentował przychylne dla Polski stanowisko w sporach polsko-krzyżackich. W Padwie uzyskał Włodkowic w 1408 roku stopień licencjata prawa kanonicznego (dekretów). We Włoszech przebywał Włodkowic prawdopodobnie do końca pierwszego dziesiętka lat XV wieku. Oprócz studiów na uniwersytecie, jak przypuszcza J. Fijałek, był też w kurii rzymskiej, gdzie zastępował dziekana Piotra z Kobyłina w obowiązkach prokuratora króla polskiego w sprawie krzyżackiej. Prawdopodobnie przy tej okazji zaznał się Paweł z urzędami i praktykami kancelaryjnymi Stolicy Apostolskiej.

Przebywał również Włodkowic w Pizie podczas rozpoczętego tam w marcu 1409 roku soboru. Przedłożył także w 1410 roku w Bolonii sprawę Zmudzinów papieżowi Aleksandrowi V.

Po powrocie do Polski, przed końcem 1411 roku, Włodkowic został kustoszem i kanonikiem katedry krakowskiej. Na podstawie dyspensy papieskiej z 23 marca 1411 roku uzyskał insygnia doktorskie. Od tego czasu związał się na stałe z Akademią Krakowską, podejmując wykłady z prawa kanonicznego. W 1414 roku został wybrany rektorem Akademii Krakowskiej. Urząd ten sprawował także w roku następnym. Był również Paweł prorektorem Akademii w 1418 roku.

Wraz ze swoim uniwersyteckim kolegą z Pragi i Padwy, biskupem poznańskim Andrzejem Łaskarzem, uczestniczył Paweł w 1412 roku w Budzie w postępowaniu przed Zygmuntem Luksemburskim jako rozjemcą w sporze Polski z Zakonem Krzyżackim. W owym czasie Paweł był pełnomocnikiem księcia Janusza Mazowieckiego, a przez pewien czas zastępował także Łaskarza, który był pełnomocnikiem Władysława Jagiełły. Wiemy również, że w 1413 roku wizytował dla potrzeb śledczych Kowno oraz badał akta Benedykta, m.in. w Gniewkowie i Nakle. Negocjacje polsko-litewskie i Akt Unii w Horodle z 1413 roku wskazują również na udział Pawła Włodkowica.

Biografowie Włodkowica przypuszczają, że jego wybór w 1414 roku na stanowisko rektorskie miał podkreślić jego znaczenie i dodać godności, gdy przyszło mu występować jako posłowi Jagiełły na Soborze w Konstancji. Pojawił się tam z początkiem 1415 roku i pozostał aż do wyjazdu poselstwa polskiego, tj. do maja 1418 roku.

Wszechstronna wiedza prawnicza, erudycja, a także temperament krakowskiego uczonego były przez lata wykorzystywane w służbie dyplomatycznej króla polskiego. Z mianowania króla Władysława Jagiełły brał on udział jako członek polskiego poselstwa na soborze powszechnym w Konstancji. Jego działalność w Konstancji przyniosła mu rozgłos i sławę do tego stopnia, że wiele źródeł określa go jako szefa polskiej delegacji, mimo że na jej czele faktycznie występował arcybiskup Mikołaj Trąba.

Udział w delegacji znakomitego prawnika miał ważne znaczenie, ponieważ obok głównej sprawy reformy Kościoła miał zająć się sobór m.in. załatwieniem sporów polsko-krzyżackich. We wszystkich tych sprawach okazał się Włodkowic znakomitym i kompetentnym doradcą. Podczas soboru w Konstancji opowiadał się Paweł za reformą Kościoła, opracowując traktat zawierający projekt zmian w funkcjonowaniu Kościoła zgodnie z zasadą koncyliaryzmu.

Po ogłoszeniu w lipcu 1415 roku swojego pierwszego traktatu soborowego pod tytułem *Traktat o władzy papieża i cesarza wobec niewiernych* (*De potestatis papae et Imperatoris respectu infidelium*, zwanego też od pierwszych słów tekstu „*Saevientibus olim Pruthenis*”) zajął się Paweł przede wszystkim przygotowaniem i ogłoszeniem kolejnych traktatów (m.in. tzw. *Conclusiones* lub od początkowych słów pisma *Opinio Ostiensis*) przeciwstawiających się stanowisku Zakonu Krzyżackiego oraz jego praktykom prowadzenia wojny. Ogłoszone one zostały dopiero latem 1416 roku, tj. wtedy gdy doszło na soborze do konfrontacji polsko-krzyżackiej. Przedstawiciele Zakonu wynajęli doktorów prawa, którzy opracowali polemiki z tezami polskiego uczonego. Jednym z nich był Jan z Bambergii, drugim zaś Jan Falkenberg, dominikanin, autor dwóch pism, z których szczególnie w tzw. *Satyrze* ostro i gwałtownie zaatakował Polskę i polskiego króla. *Satyra* była tak zjadliwa, a równocześnie bezpodstawna, że Włodkowic, któremu w pewnym okresie za energiczne domaganie się sprawiedliwości i potępienie Falkenberga groziła nawet ekskomunika, uzyskał w końcu jej potępienie na soborowej Komisji Wiary i Kolegium Kardynalskim. Wraz z całą delegacją polską Włodkowic oficjalnie zaprotestował i odwołał się do decyzji kolejnego soboru powszechnego (w Pawii), gdy nowo wybrany papież Marcin V nie dopuścił do postawienia sprawy potępienia tez Falkenberga na sesji plenarnej soboru w Konstancji. Wkrótce po soborze, w 1420 roku, specjalnie powołana przez papieża komisja dała Polsce częściową satysfakcję. Falkenberg, uwięziony już podczas soboru musiał odwołać swoje antypolskie oszczerstwa, a jego pisma zostały potępione. Sprawa Falkenberga zakończyła się jednak dopiero w 1424 roku.

Po zakończeniu soboru w Konstancji i powrocie do Krakowa Włodkowic, obok swoich powinności uniwersyteckich, brał nadal udział w życiu publicznym, występując jako dyplomata i rzecznik króla polskiego w procesach przeciwko Krzyżakom, m.in. na uroczystej sesji Reichstat we Wrocławiu, która odbyła się z udziałem cesarza Zygmunta Luksemburskiego, legatów papieskich oraz wysłanników innych dworów europejskich. Po niekorzystnym dla Polski wyroku arbitrażowym Zygmunta Luksemburskiego w sprawie przynależności Pomorza i ziemi chełmińskiej udał się Włodko-

wie z apelacją od cesarskiego wyroku jako poseł króla polskiego do Rzymu. Tam doczekał się również potępienia Falkenberga jako oszczercy, który w obecności posłów polskich odwołał zarzuty wobec Jagiełły.

Po powrocie z Rzymu w 1424 roku zasadniczo wycofał się z dyplomacji. Przez pewien czas był proboszczem kościoła Świętego Idziego w Krakowie.

Lata 1425 do 1427 spędził Włódkowic w diecezji poznańskiej, nosząc tytuł kanonika i prebendarza poznańskiego. W związku z przygotowywaniem procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi brał udział w 1426 roku w specjalnie powołanej komisji. Od 1427 roku zamieszkał ponownie w Krakowie. Jako zwolennik koncyliaryzmu i tolerancji wobec husytów nie znajdował w owym czasie przychylnych protektorów na dworze biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Podróżował jednak nadal za granicę, m.in. do Padwy, skąd napisał długi i znany list do Oleśnickiego. Jest to jego ostatnie znane pismo. Końcowe lata swojego życia spędził w Krakowie w domu, który zbudował przy ulicy Kanoniczej (obecnie ul. Kanonicza 16). Długosz podaje, że zmarł w swoim domu 11 marca 1435 roku i pochowany został w katedrze wawelskiej. Prawdopodobnie myli się jednak Długosz, ponieważ pod dokumentem sądowym z 9 października widnieje podpis Pawła Włódkowica jako świadka czynności prawnej. Prawdopodobnie zmarł dopiero 2 marca 1436 roku.

Ogłoszone podczas soboru w Konstancji traktaty Włódkowica uległy w późniejszych czasach niemal całkowitemu zapomnieniu. Po zawarciu w 1466 roku pokoju w Toruniu konflikt polsko-krzyżacki, wraz z całą dokumentacją rękopiśmienniczą, w tym również traktatami Włódkowica, przestał budzić zainteresowanie na dworach europejskich. Przestano się interesować zatargiem między Polską a Zakonem. Pisał Włódkowic w międzynarodowym podówczas języku, tj. po łacinie, ale w czasach, w których nie znano druku. Dlatego też późniejsze wzmianki o Włódkowicu i jego poglądach aż po czasy najnowsze odnaleźć można jedynie w dziełach autorów zajmujących się historią Zakonu Krzyżackiego. Kilka pism Włódkowica wydał dopiero 1878 roku M. Bobrzyński. Większość spuścizny Włódkowica przywrócili od całkowitego zapomnienia w swoich monumentalnych dziełach: S. Belch (szczególnie *Paulus Vladimiri and his doctrine concerning international law and politics*, 2 tomy, Londyn 1965) oraz L. Ehrlich (szczególnie *Pisma wybrane Pawła Włódkowica*, 3 tomy, Warszawa 1968–1969).

S. Belch podejmuje, poza prezentacją tła historycznego oraz życia i dorobku Włódkowica, próbę rekonstrukcji jego wizji prawa narodów. Nieocenioną zasługą Ehrlicha było nie tylko poddanie obszernej, naukowej analizie poglądów Włódkowica, ale również przełożenie na język polski jego głównych dzieł. Obaj autorzy przy rekonstrukcji poglądów Pawła uwzględniali najważniejsze jego pisma. Ehrlich opiera się na ośmiu, Belch zaś na dwunastu. Jest to jednak, jak pisze Nahlik, tylko część znanego Belchowi dorobku Włódkowica. Łącznie 35 pism wymienia Belch jako dzieła bezspornie krakowskiego uczonego. Różnica wynika m.in. z faktu, że Ehrlich w badaniach nad twórczością Włódkowica miał możliwość korzystać tylko ze zbiorów polskich.

Wszystkie traktaty Włódkowica uwzględnione przez Belcha i Ehrlicha wiążą się w istotny sposób z konfliktem polsko-krzyżackim. Mimo że opracowane dla potrzeb polskiej dyplomacji i reprezentowania polskiej racji stanu przygotowane są w sposób świadczący o olbrzymiej erudycji polskiego kanonisty. Uważał się bowiem Paweł i czę-

sto to podkreślał za uczonego, nie za dyplomatę. Pisząc swoje wystąpienia soborowe, opracowywał je w sposób naukowy i typowy dla swojej epoki. Powoływał się często na prawo kanoniczne, zasięgał cytatów z dekretu Gracjana, odwoływał do wybitnych kanonistów trzynastowiecznych, takich jak Sinnibalde di Fiesco (określając go papieskim imieniem Innocentego), Henryk z Suzy (zwany Ostiensis lub Hostiensis), Rajmund z Penjafort, Tomasz z Akwinu. Szczególnie często powoływał się na swojego mistrza, Franciszka Zabarellę. Wielokrotnie cytował i innych wybitnych kanonistów. Powoływał się również, chociaż stosunkowo w niewielu miejscach, na prawo rzymskie.

Występując wobec soboru w Konstancji, przyznawał w swoich pismach w pokoju żyjącym poganom prawo posiadania własnego państwa. Prowadzone przeciw nim wojny Zakonu mają, dowodził Włodkowic, charakter bezprawny. Cesarz nie ma prawa rozporządzać ziemiami pogan. Ziemie zdobyte siłą przez Krzyżaków powinny być zwrócone. Uzyskane na podstawie podstępów i oszustwa przywileje papieskie i cesarskie są nieważne, a Zakon, który się na nie powołuje, powinien być rozwiązany i uznany za heretycki, ponieważ podejmuje działania przeciwne prawu boskiemu i naturalnemu. Powinien Krzyżaków spotkać, według Włodkowica, ten sam los, który wcześniej spotkał templariuszy. Po likwidacji pogaństwa na Litwie misję chrześcijańską na kresach chrześcijańskiego świata przejąć powinna, w zamyśle Pawła, monarchia polskolitewska.

Uznając wszystkich ludzi za równych względem natury i z uwagi na ich wolną wolę, uważał Włodkowic, że nie jest dozwolone zmuszać niewiernych bronią i uciśkiem do wiary chrześcijańskiej. W rezultacie grabież dóbr doczesnych jest również sprzeczna z wiarą. Zagarnianie ziem niewiernych jest sprzeczne z prawem natury i prawem boskim, ponieważ każda władza, również papieska i cesarska, jest tym prawom podporządkowana. Zdaniem Włodkowica, władza papieska stoi ponad cesarską, a zatem jeżeli nawet papież nie może pozbawić niewiernych ich państw, to tym bardziej nie może uczynić tego cesarz. Państwo powstać może, zdaniem Włodkowica, albo z woli Boga i w oparciu o zgodę rządzonych, a zatem sprawiedliwie lub przez gwałt i tyranję, więc niesprawiedliwie. Gdy cesarz rości sobie prawa nad niewiernymi, którzy go nie uznają, to może to osiągnąć tylko w sposób niesprawiedliwy, co sprzeczne jest z prawem natury i z prawem boskim, a także z prawem pozytywnym, kanonicznym i prawem rzymskim. Wynika z tego, dowodzi Włodkowic, że podział świata na poszczególne królestwa ma swoją genezę w prawie narodów (*ius gentium*). Prawem narodów określa Włodkowic prawo ludzkie (*ius humanum*) pochodzące z rozumu naturalnego (*ex naturali ratione*), tzn. z rozumnej działalności ludzkiej. A zatem *ius gentium* dla Włodkowica to konsekwencja wywodząca się z prawa naturalnego człowieka, wspólna dla całej społeczności ludzkiej, nie wyłączając z niej pogan. Był zatem Paweł zwolennikiem pokojowego współżycia chrześcijan i pogan.

Związek z życiem głoszonych poglądów, wyrażający się dużym praktycyzmem, był charakterystyczny dla postawy intelektualnej Pawła Włodkowica i innych przedstawicieli krakowskiej szkoły *ius gentium* w XV wieku. Pojęcie prawa naturalnego w traktatach Włodkowica poprzez związanie go z rzeczywistością polityczną nabrało realnego sensu. W pracach Włodkowica przewijają się wiele poglądów, które zachowują w pełni swoją aktualność we współczesnym prawie międzynarodowym. Można uznać

Włodkowica za prekursora zasady tolerancji religijnej, a także prawnomiędzynarodowej zasady samostanowienia narodów, którą w całej pełni uznała i rozwinęła dopiero Karta Narodów Zjednoczonych. Można również upatrywać w pismach Włodkowica prekursorskich idei dla współczesnych koncepcji praw człowieka.

Jest rzeczą charakterystyczną, że mimo iż autor prawniczych traktatów w sporach polsko-krzyżackich rychło popadł w zapomnienie, podobne do jego poglądów tezy i opinie zyskały rozgłos i znaczenie w pismach Vitorii, Gentilisa, Grocjusza i innych koryfeuszy prawa narodów. Oparte na innej metodzie ale często podobnych argumentach przysporzyły w kilka wieków później chwały „ojcom” współczesnego prawa międzynarodowego.

Prekursorskie zasługi Włodkowica przypisywano, a i obecnie nader często przypisuje się autorom znacznie późniejszym w czasie. Krakowski uczony nadal czeka na swoje, należne mu miejsce w Panteonie klasyków prawa międzynarodowego.

Kazimierz Lankosz

Bibliografia

- Agosti G., *Bezpośrednie źródło «Tractatus de potestate papae respectu infidelium» Pawła Włodkowica*, „Roczniki Historyczne Miłośników Historii w Poznaniu” 12, 1936.
- Bartoš F.M., *Z publicistiky velikeho schismatu a koncilu basilejskeho*, Vestník České Akademie Ved a Umění LIII, 1944.
- Barycz H., *Z ostatnich lat Pawła Włodkowica*, Biblioteka Krakowska 8, 1933.
- Belle H., *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1424*, Berlin 1913.
- Belch S.F., *Magistri Pauli Vladimiri, decretorum doctoris «Scriptum denunciatorium errorum Sathyræ Ioannis Falkenbergæ»*, Rzym 1955.
- Belch S.F., *Nieznane materiały do działalności Pawła Włodkowica*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” 5, 1954–1955.
- Belch S.F., *Paulus Vladimiri and his doctrine concerning international law and politics*, 2 tomy, Londyn 1965.
- Belch S.F., *Paweł Włodkowic jako historyk i jego wpływ na Długosza*, „Teki Historyczne” 10, 1959.
- Belch S.F., *Pisma św. Tomasza z Akwinu jako źródło politycznej doktryny Pawła Włodkowica*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” V 4, 1954.
- Belch S.F., *The contribution of Poland to the Development of the Doctrine of International Law (Paulus Vladimiri, decretorum doctor, 1409–1432)*, Londyn 1964.
- Belch S.F., *Wielkość Pawła Włodkowica*, „Życie” XII 2, 1958.
- Boswell A.B., *Cultural and Social Conditions in the Middle Ages, Cambridge History of Poland*, tom 1, Cambridge 1951.
- Brzostowski T., *Paweł Włodkowic – obrońca wolności narodów*, „Dziś i Jutro” 15, 1953.
- Brzostowski T., *Paweł Włodkowic*, Warszawa 1954.
- Caro J., *Geschichte Polens*, Gotha 1863–1888.
- Domański J., *Paweł Włodkowic*, w: *700 lat myśli polskiej. Filozofia i myśl społeczna XIII–XV w.*, Warszawa 1978.
- Ehrlich L., *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza*, Warszawa 1954.
- Ehrlich L., *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*, 3 tomy, Warszawa 1968–1969.

- Ehrlich L., *Rektor Paweł Włodkowic, rzecznik obrony przeciw Krzyżakom*, Kraków 1963.
- Ehrlich L., *Zarys historii prawa narodów w Polsce*, Kraków 1949.
- Fijałek J., *Polonia apud Italos Scholastica*, Kraków 1900.
- Górski K., *Polski Słownik Biograficzny* XXV, 1980.
- Górski K., *Ustrój państwa i Zakonu Krzyżackiego*, Toruń 1938.
- Górski K., *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego*, Wrocław 1977.
- Grodecki R., *Polska wobec idei wypraw krzyżowych*, „Przegląd Współczesny” 8, 1923.
- Grzybowski K., *Paweł Włodkowic a współczesna mu kanonistyka*, „Państwo i Prawo” X, 11, 1955.
- Hardt H. von der, *Corpus actorum et decretorum Magni Constanciensis Concilii*, 7 tomów, Frankfurt–Lipsk 1696–1742.
- Historia dyplomacji polskiej*, tom 1, pod red. M. Biskupa (cz. III, rozdz. II, Z.H. Nowak), Warszawa 1982.
- Historia Nauki Polskiej*, tom 6, Wrocław 1971.
- Höfler C. von, *Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Konstanzer Konzil*, Abhandlungen aus dem Gebiet der slavischen Geschichte. Sitzungsberichten der Wiener Akademie, Philos. hist. Klasse, XCV, Wien 1879.
- Jasudowicz T., *Człowiek, jego prawa i obowiązki w nauczaniu Pawła Włodkowica*, „Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju” 1992, Toruń 1993.
- Jasudowicz T., *Śladami Ludwika Ehrlicha: Do Pawła Włodkowica po naukę o prawach człowieka*, Toruń 1995.
- Jasudowicz T., *Włodkowica wizja porządku prawnego*, „Państwo i Prawo” 8, 1993.
- Kahl H.D., *Die völkerrechtliche Lösung der Heidenfrage des Paulus Vladimiri von Krakau († 1435) und ihre problems-geschichtliche Einordnung*, „Zeitschrift für Ostforschung Länder und Völker im östlichen Mittel-Europa” VII 2, 1958.
- Kasperek F., *Udział Polaków w uprawie prawa międzynarodowego*, Lwów 1885.
- Kozłowski J.L., *Krzyżacy, Grunwald i Sobór w Konstancji*, „Ateneum Kapłańskie” 4, 1910.
- Kromer M., *Polonia sive de origine et rebus gentis Polonorum libri XXX*, Coloniae Agrippinae, 1589.
- Krzyżanowski S., *Doktryna polityczna Pawła Włodkowica*, *Studia historyczne wydane ku czci Profesora Zakrzewskiego*, Kraków 1908.
- Lachs M., *Rzecz o nauce prawa międzynarodowego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Lenfant J., *Histoire du Concile de Constance*, Amsterdam 1727.
- Lüdicke E., *Der Rechtskampf des Deutschen Ordens gegen den Bund der preussischen Stände, 1440–1453*, „Altpreussische Forschungen” 12, 1935.
- Maleczyńska E., *Spółczesność polskiej pierwszej połowy XV wieku wobec zagadnień zachodnich*, Wrocław 1948.
- Morawski K., *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900.
- Moreau-Reibel J., *Le droit de societe interhumaine at le «ius gentium». Essai sur les origines et le developpements des notions jusqu' a Grotius*, w: *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International*, Paryż 1950.
- Nahlik S.E., *Przyczynek do znajomości poglądów Pawła Włodkowica*, „Miscellanea Iuris Gentium” 1, 1990.
- Nahlik S.E., *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego*, Warszawa 1967.
- Nieborowski P., *Die preussische Botschaft beim Konstanzer Konzil bis Ende Februar 1416*, Wrocław 1910.
- Niesiołowski A., *Paul Włodkowic of Brudzewo*, „Baltic Countries” II 2, 1936.
- Niesiołowski A., *Paweł Włodkowic i jego doktryny na tle epoki*, „Przegląd Powszechny” 4, 1935.
- Niesiołowski A., *Testament Pawła Włodkowica*, „Verbum” 4, 1935.
- Nys E., *Les origines du droit international*, Bruksela 1894.

- Pilat R., *Historia literatury polskiej w wiekach średnich*, Warszawa 1926.
- Prochaska A., *Na Soborze w Konstancji*, Rozprawy PAU. Wydział Historyczno-Fil. X, 1898.
- Schelstrate E., *Acta Constantiensis Concilii ad expositionem decretorum eius sessionum*, Antwerpia 1683.
- Schreiber T. J., *Preussische Sammlung*, 3 tomy, Gdańsk 1747–1750.
- Schulz E., *Paulus Vladimiri und das jagiellonische Polen. Eine Untersuchung zu den Wirkungen der italienischen Rechtswissenschaft auf den jagiellonischen Staat*, rozprawa doktorska, niepublikowana.
- Silnicki T., *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954.
- Starowolski S., *Scriptores Polonicorum Hekatontes*, Wrocław 1733.
- Tosti L., *Storia del Concilio di Constanza*, Neapol 1853.
- Tymieniecki K., *Moralność w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włodkowica*, „Przegląd Historyczny” 22, 1919–1920.
- Völker K., *Kirchengeschichte Polens*, Berlin 1930.
- Weise E., *Das Wilderstandrecht im Ordenslande Preussens und das mittellalterliche Europa*, Veröffentlichungen der niedersächsischen Archivverwaltung, H. 6, 1955.
- Wielgus S., *Polska średniowieczna doktryna ius gentium*, Lublin 1996.
- Winiarski B., *Vitoria et Włodkowic*, Bulletin International de l'Académie Polonaise de la Philosophie I–II, 7–10, 1936.
- Zajączkowski S., *Studia nad procesami Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1420–1423*, „Ateneum Wileńskie”, 1937.

